

შეფასებისა და გამოცდების
ეროვნული ცენტრი

Mülki təhsil testi

Təlimat

Qarşınızdakı imtahan testinin elektron bukletidir.

Tapşırıqların təlimatı ilə diqqətlə tanış olun, hər bir tapşırığın şərtini yaxşı düşünün və sonra cavab verin.

Testin maksimal xalı 60-dır.

Testə əməl etmək üçün sizə 5 saat vaxt verilir.

Sizə uğurlar arzulayırıq!

Təlimat

➤ Seçimli cavablı tapşırıq (№1-13, 21.1, 25.1-25.3)

Hər suala ehtimal olunan dörd cavab verilir. Onlardan yalnız biri düzgündür. Cavablar vərəqində düzgün cavabın müvafiq xanasında **X** işarəsi qoyun. Başqa heç bir qeyd elektron proqramı tərəfindən qəbul edilmir. İşarə edilmiş cavabı düzəltmək istəsəniz, **X** işarəsi qoyulmuş xananı bütövlüklə rəngləyin və sonra cavabın yeni variantını işarə edin. Düzəldilmiş cavabın təkrarən seçilməsi qeyri-mümkündür. Hər tapşırığa 1 xal verilir.

1. Gürcüstan Konstitusiyasına görə, ədalət işləri hansı prinsiplərin əsasında həyata keçirilir?

ა) Bərabərlik və rəqabətliyin;

ბ) Layiqlik və etirafın;

გ) İyerarxiya və imtiyazın;

დ) Açıqlıq və həmrəylin.

2. Konfliktli vəziyyətdə davranışın hansı strategiyası necəki assertivliyin, eləcə də partnyorluğun aşağı dərəcəsi ilə xarakterizə olunur?

ə) Alışmaq;

ə) Qaçınmaq;

ə) Konkurensiya;

ə) Əməkdaşlıq.

3. Gürcüstan qanunvericiliyinə görə, bələdiyyə məclis üzvünün öhdəliyinə nə daxil deyildir?

ə) Gürcüstan Konstitusiyasına və qanunlarını qorumaq;

ə) Bələdiyyə məclisinin əsasnamələri ilə müəyyən edilmiş qaydalara uyğun olaraq vətəndaşlarla görüşmək;

ç) Bələdiyyə məclisinin inzibati-hüquqi aktının nəşri haqqında təklif təqdim etmək;

ç) Bələdiyyə məclisinin iclaslarında və bələdiyyə məclisinin komissiyalarında işlərində iştirak etmək.

4. Hansı tərif sosiallaşma anlayışının məzmununa uyğun deyil?

- ə) İctimai davranış modelləri və birlikdə yaşamaq üçün zəruri bacarıqları öyrənmək;
- ə) Mədəniyyətlə əlaqəli dəyərləri və baxışları öyrənmək;
- ç) Müəyyən sosial rollara yiyələnmək və uyğunlaşmaq;
- ç) Cəmiyyət tərəfindən insanın marginalizasiya.

5. Gürcüstan qanunvericiliyinə görə, Gürcüstanda yaşayan əcnəbinin hansı hüququ yoxdur?

ə) Sərbəst gediş-gəliş və yaşayış yerinin sərbəst seçimi;

ə) Hüquqi vəziyyətindən asılı olmayaraq, şəxsi, əmlak və digər hüquqların qorunması üçün məhkəməyə və digər dövlət orqanlarına müraciət;

ç) Gürcüstanda fəaliyyət göstərən siyasi birliklərin üzvü olmaq və onların fəaliyyətlərində iştirak etmək;

ç) Gürcüstanın bir vətəndaşı kimi mədəni dəyərlərdən istifadə.

6. Konstitusiya haqqında düşüncələrdən hansı düzgündür?

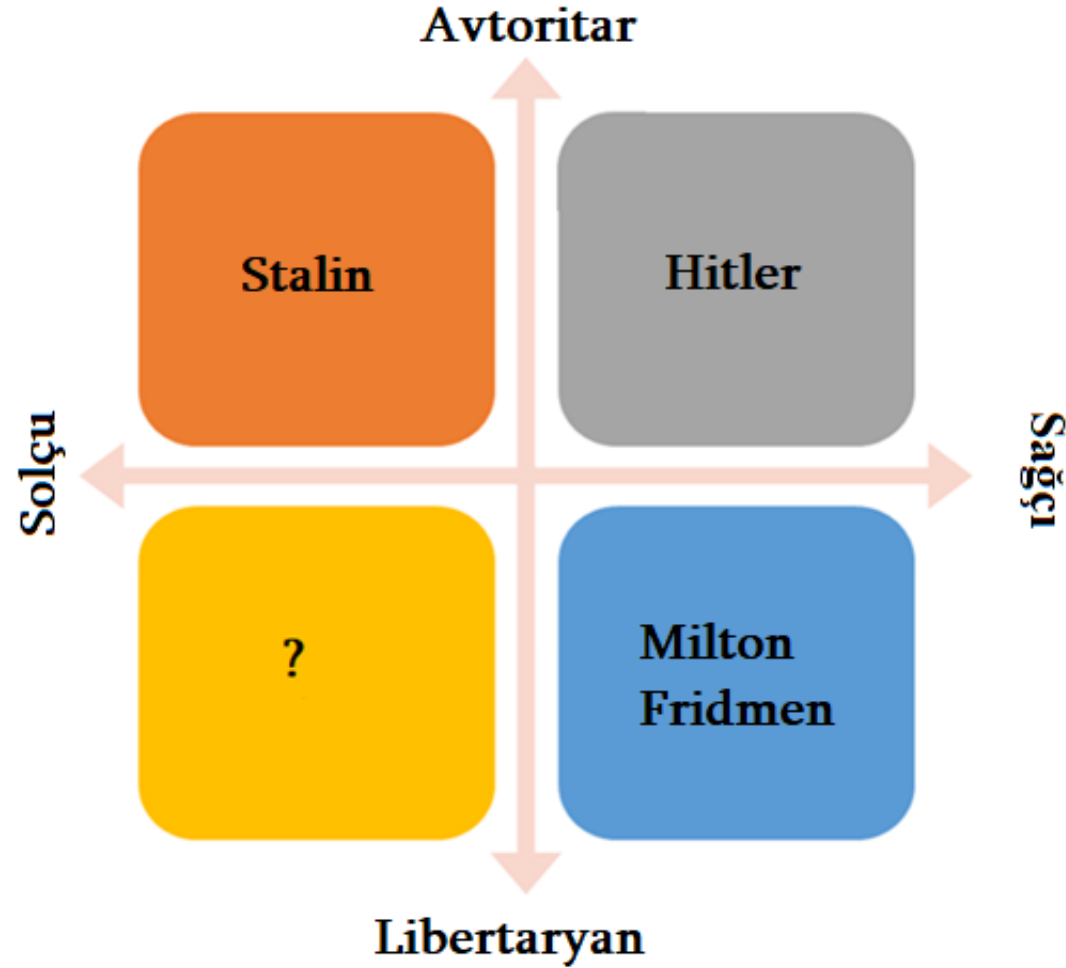
ə) Konstitusiya, necəki dövlətin əsas qanunu, müasir mənasını XVII əsrdən əldə edir və bu gün o ən yüksək hüquqi qüvvəyə sahib bir sənəddir;

ə) Konstitusiya az saylı imtiyazlı sosial qrupların rifahları üçün qəbul edilir və digər hər hansı bir qanun ona uyğun gəlməlidir;

ə) Konstitusiya nazirlər kabineti tərəfindən Prezident sərəncamı ilə təsis edilmiş qanuna tabə olan hüquqi aktdır;

ə) Konstitusiya qeyri-normativ hüquqi aktdır, hansı ki təsnifatların müxtəlif nişanları ilə bölünüb: forma, keçərlilik müddəti, dəyişiklik etmək baxımından və s.

7. Sxemdə müfaviq siyasi fiqurlarla və ideoloji istiqamətlərlə siyasi kompas veriləndir. Hansı siyasi fiqur qeyd olunan sxemdəki sual işarəsinə uyğundur?

- ə) Ronald Reyqan;
- ə) Fidel Kastro;
- ə) Mahatma Qandi;
- ə) Mao Tszedun.

8. Fərdlərin özlərinin istedad və səylərinə əsaslanaraq siyasətdə karyera yüksəlişini əldə etdikləri siyasi sistemin adı nədir?

ə) Oxlokratiya;

ə) Meritokratiya;

ə) Aristokratiya;

ə) Avtokratiya.

9. Hansı tarixi hadisə humanitar müdaxilənin nümunəsidir?

ə) İraq və Levant İslam Dövlətinə qarşı 2014-cü ildən başlamış beynəlxalq hərbi internevisya;

ə) Rusiya Federasiyası tərəfindən 2014-cü ildə Krımın aneksiyası;

ə) 1939-1945-ci illərdə Almaniya tərəfindən Çexoslovakiya ərazilərinin işğalı;

ə) Suriyada 2011-ci ildə başlayan vətəndaş müharibəsi, hansının ki nəticəsində milyonlarla insan məcburi olaraq köçdü və ölkəni tərk etdi.

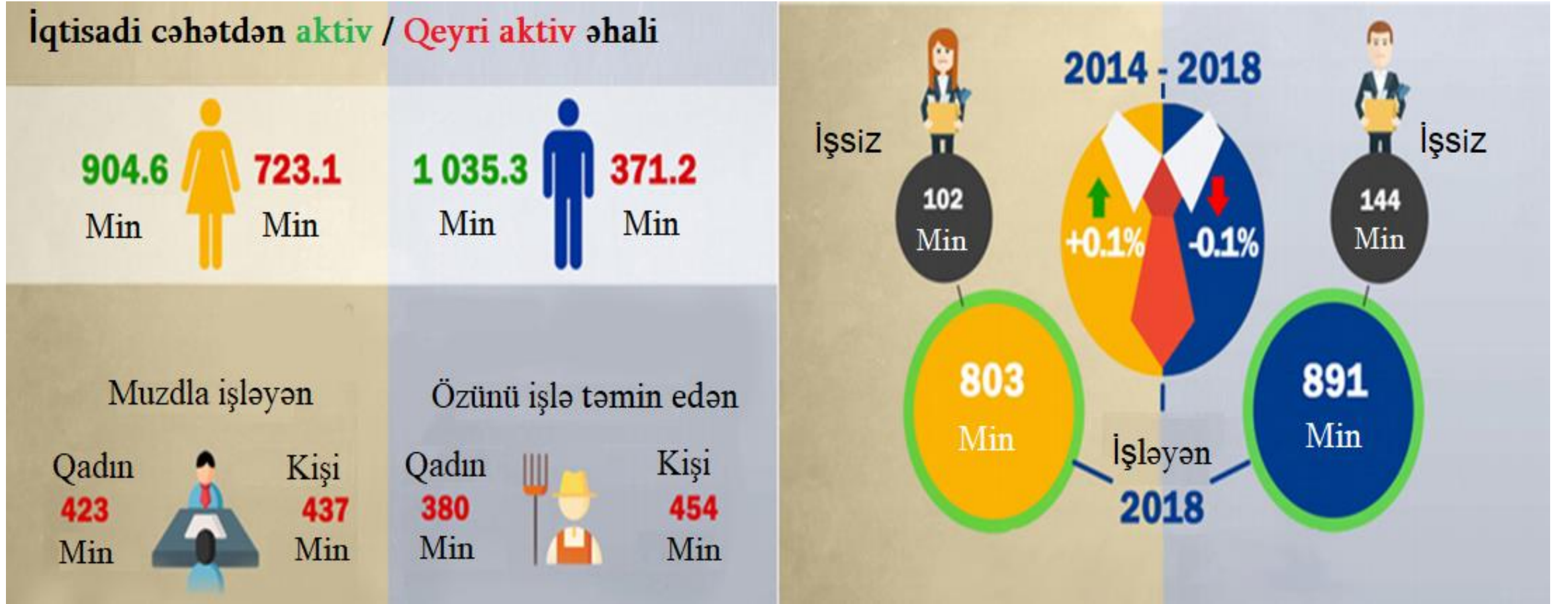
10. Hansı tərif fundamentalizm anlayışına uyğundur?

- ə) Əsas prinsipi vahid dövlət ruhu təşviq etmək və eyni zamanda, mədəni müxtəlifliyi qorumaq olan anarxist doktrina;
- ə) İnsandan dini əmrlərə qeyd-şərtsiz riayət edilməsini tələb edən və fərqli inanclı bir insana qarşı dözümsüzlük ilə seçilən dini konservatizm forması;
- ç) Etnik fərqliliyə xüsusi əhəmiyyət verən və onu hər şəkildə qorumağa çalışan vətəndaş nasionalizminin bir forması;
- ç) Müxtəlif fikir və mövqelərin birlikdə olmasını tanıyan ictimai-siyasi tənzimləmənin əsas prinsipi.

11. Hansı düşüncə antroposentrizm anlayışının məzmununu düzgün çatdırır?

- ə) Tanrı tərəfindən yaradılan varlıqlardan insan yeganə əxlaqi varlıqdır, buna görə də başqa canlılardan vasitə kimi istifadə etməməyə borcludur;
- ə) Təbiətdə iyerarxiya yoxdur, müvafiq olaraq bütün varlıqlar eyni dərəcədə dəyərlidirlər və insandan bu bərabərliyi qorumaq tələb olunur;
- ç) Kainatın mərkəzində insan durur və bütün digər varlıqlar təbiətdə insani məqsədlərin həyata keçirilmə vasitəsidirlər;
- ç) İnsani dəyərlərin mərkəzində təbiətə qayğı və ekoloji balansın saxlanılması durur və bu təkamül inkişafının üstün səviyyəsini göstərir.

12. Diaqramda Gürcüstan vətəndaşlarının 2018-ci ilin işlə təmin olunma statistikasını əks etdirən statistiklər (Sakstat):

Diaqram göstəricilərinə hansı düşüncə uyğun gəlir?

- ə) İqtisadi cəhətdən fəal əhalinin əksəriyyəti qadınlardır;
- ə) Necəki işsiz, eləcə də işləyən əhəlinin əksəriyyəti kişilərdir;
- ə) Necəki işləyən qadınlar, eləcə də işləyən kişilər arasında yarıdan çoxusu özlərini işlə təmin edənlərdir;
- ə) 2014-cü ildən 2018-ci ilə qədər işləyən kişilərin sayı bir az artdı, işləyən qadınların sayı isə bir az azaldı.

13. Tapşırıqda Gürcüstanda məhdud bacarıqları olan şəxslərin işlə təmin olunması ilə bağlı 2014-cü ilin statistik məlumatlar verilir:

- Gürcüstanda işləyən məhdud bacarıqları olan şəxslərin 86,2% -i özünü işlə təmin edənlərdir, eyni göstərici digər əhalidə isə 53,6%-i təşkil edir.
- Gürcüstanda məhdud bacarıqları olan 96,102 nəfərdən 4,571 nəfəri muzzla işləyənlərdir və bu da məhdud bacarıqları olan şəxslərin 13.8% -ni təşkil edir.
- Avropa ölkələrində məhdud bacarıqları olan şəxslərin muzzla işlə təmin olunmasının ortalama göstəricisi 33,6% -i təşkil edir.

Göstəricilərə əsasən çıxarılmış hansı nəticə düzgündür?

- ə) Gürcüstanda məhdud bacarıqları olan şəxslərin faizi göstəricisi Avropa ölkələrinə nisbətən daha aşağıdır;
- ə) Gürcüstanda məhdud bacarıqları olan şəxslərin muzzla işlə təmin olunma imkanı digər əhali ilə eynidir;
- ə) Avropa ölkələrində özlərini işlə təmin edən məhdud bacarıqları olan şəxslərin faizi göstəricisi Gürcüstandan daha aşağıdır;
- ə) Gürcüstanda muzzla işlə təmin olunan məhdud bacarıqları olan şəxslərin sayı özünü işlə təmin edən məhdud bacarıqları olan şəxslərin sayından daha çoxdur.

14. (1) Sxemdə münaqişə eskalasiyasının "külək fırtınası" göstərilib. Münaqişənin mərhələlərini onların kəskinləşməsinə görə sıralayın:

Başlanğıc hərəkəti

5. Aşırı dərəcədə fərqli mövqelərin formalaşması
4. Konflikti qızışdırmaq
3. İttifaq formalaşdırmaq
2. Qarşıdurma
1. Kommunikasiyanın təhrifi

4*				
----	--	--	--	--

* Cədvəldə düzgün cavab göstərilib.

Təlimat

Uyğunluğun müəyyən edilməsi (№15-17)

Tapşırıqda iki sütunda müxtəlif tipli siyahı verilir. Bu iki sütunda təqdim olunan informasiya arasında uyğunluğu müəyyən edin. Cavabları cavablar vərəqində verilmiş cədvələ yazın. Xalların maksimal miqdarı tapşırıq boyunca göstərilmişdir.

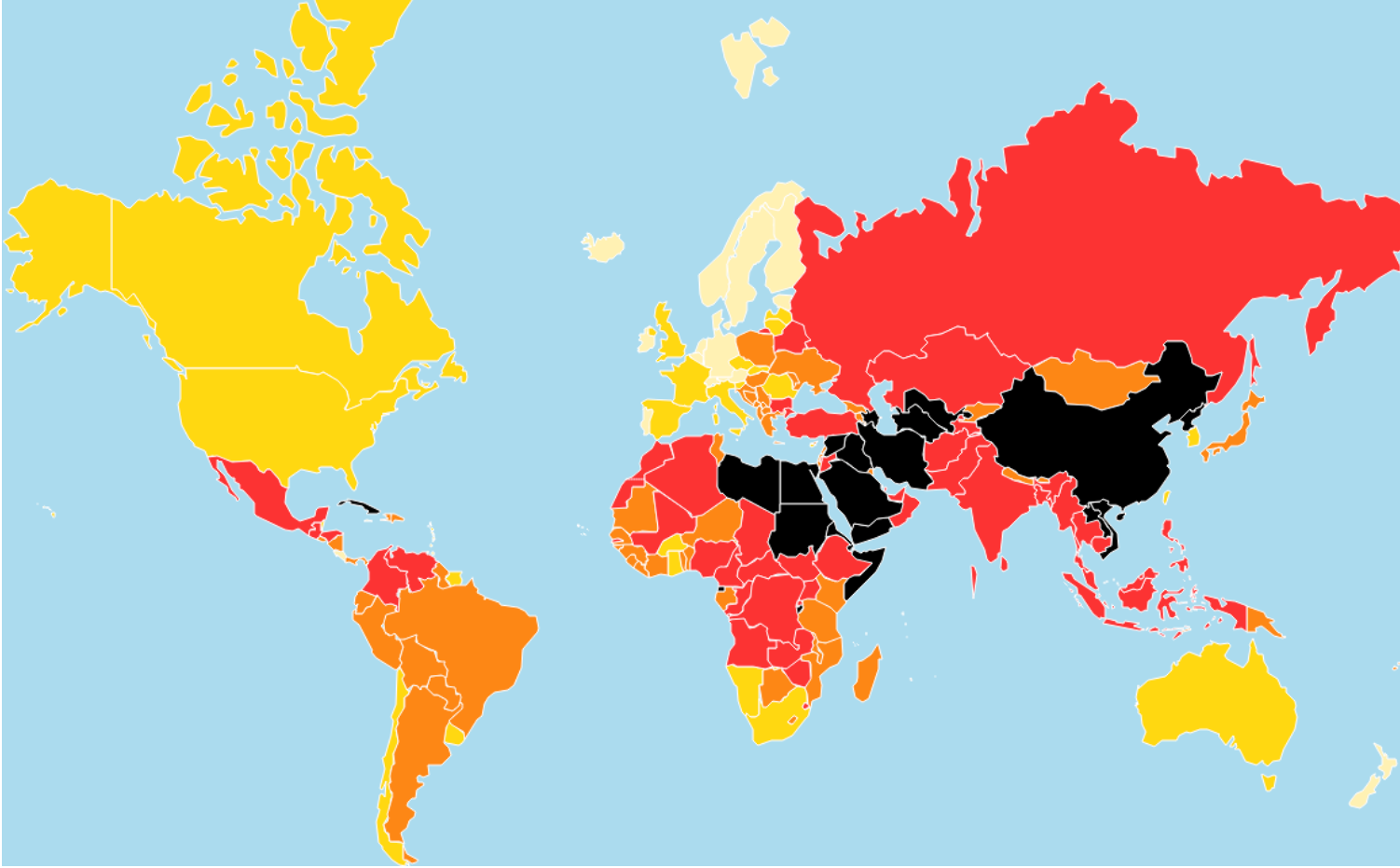
15. (2) I sütündaki hər bir simvolu II sütündakı müvafiq din ilə əlaqələndirin:

I. Dini simvollar		II. Dinlər
<p>ə)</p> 	<p>ə)</p> 	<p>1. Daoizm</p> <p>2. Hinduizm</p> <p>3. İslam</p> <p>4. İudaizm</p>
<p>ə)</p> 	<p>ə)</p> 	

16. (2) II sütunda təqdim olunan tarixi-siyasi kontekstləri I sütundakı şüarlarla uyğunlaşdırın:

I. Şüarlar	II. tarixi-siyasi kontekstlər
a) "Nüməyəndələr olmadan vergi olmayacaq!"	1. Üçüncü Reyx dövründə Alman Milli-Sosialist İşçi Partiyasının şüarı
b) "Bütün güc məclislərə!"	2. Soyuq müharibə dövründə anti-kommunist şüarı
g) "Bir xalq, bir imperiya, bir lider!"	3. İkinci Dünya Müharibəsi zamanı Yuqoslaviya partizanlarının şüarı
ç) "Faşizmə ölüm, xalqa azadlıq!"	4. Amerika İnqilabından əvvəl Amerika müstəmləkəçilərinin anti-Britaniya əhvalı
d) "Qırmızı olmaqdan əvvəl ölmək yaxşıdır."	5. Oktyabr inqilabı zamanı bolşeviklərin şüarı

17. (1) Xəritədə dünya ölkələrində mətbuat azadlığının səviyyəsinin 2019-cu il göstəriciləri verilibdir. II sütundakı azadlıq dərəcələrini I sütundakı ölkələrlə uyğunlaşdırın:

I. Ölkələr	II. Azadlığın dərəcələri
ə) Kanada	1. Çox yüksək
ð) Türkiyə	2. Yüksək
ğ) Finlandiya	3. Orta
Ϟ) İran	4. Aşağı
ç) Ukrayna	5. Çox aşağı

Təlimat

Səhvın düzəldilməsi (№18)

Tapşırıqda verilmiş mətndə faktik səhvlərə yol verilmişdir (tarix, termin, ad və s.). Onları tapıb düzəldin.

Tapılmış səhvi və onun düzəldilmiş variantını cavablar vərəqində verilmiş cədvələ köçürün (səhvi I sütuna, düzəldilmiş variantı - II sütuna). Nəzərə alın ki, hər bir tapılmış səhvə onun düzəldilmiş variantı ilə birlikdə

1 xal verilir. Xalların maksimal miqdarı tapşırıqlar boyunca göstərilmişdir.

18. (7) Mətni diqqətlə oxuyun, səhvləri tapın və düzəldin:

Liberal demokratiya

Tarix boyu müxtəlif dövlətlərdə müxtəlif idarəetmə formaları mövcud olmuşdur. Bu gün ən çox yayılmış idarəetmə forması demokratiyadır. "Demokratiya" sözü qədim Latın dilindən gəlir və xalqın İdarəetməsi deməkdir, bu da onu nəzərdə tutur, ki əhəmiyyətli dövlət qərarları vətəndaşların əksəriyyətinin iradəsinə uyğun olaraq qəbul edildir. Liberal demokratiya şəxsin azadlığını qoruyan bir idarəetmə formasıdır ki, bu da əksəriyyətin, müəyyən vətəndaşların hüquqlarına hörmətsizlik etmək hüququnun olmadığı deməkdir.

Liberal demokratiya dövrü seçkilər, hakimiyyət bölgüsü, partiyalararası rəqabət və planlı iqtisadiyyatın tələblərinə yönəlmiş şəxsi sahibkarlıq ilə səciyyələnir. Bundan əlavə, liberal demokratiyanın təməl xüsusiyyətlərindən biri söz və ifadə azadlığıdır, hansı ki vətəndaşlara onlar üçün əhəmiyyətli mövzular haqqında müzakirə etməyə imkan verir, bununla isə proqres və irəliləməyə təkan verilir.

Müasir liberal demokratiya XVII-XVIII əsrlərin Avropadasında mövcud olan Renesans adlanan intellektual hərəkatdan başlayır. Bu dövrdən idarəetmə formalarına yenidən baxılmağa başlandı, idarəetmənin o dövrdə yayılan formaları şübhə altına alındı: respublika və aristokratiya. Məhz Avropa ziyalıları insan azadlığı və bərabərlik məsələsini qaldıradılar və bu müasir demokratik idarəetmənin əsasını qoydu.

Keçid mətnin ikinci səhifəsinə

Eyni dövrdə fəaliyyət göstərərən Şarl Lui Monteskyönun sayəsində, məsələn, yuxarıda sözü keçən güc bölgüsü prinsipi hazırlandı. Bu prinsip dövlət gücünün üç qola bölünməsinə nəzərdə tutur: qanunvericilik, icra və hökumət. Tomas Hobbsun və Con Lokkun əsərlərindən "vətəndaş vəziyyəti" anlayışı siyasi düşüncəyə daxil oldu. Bu anlayış dövlət hakimiyyəti olmadan insanın mövcudluğunu ifadə edir. Qeyd olunan anlayış ədalət, qanunilik və dövlət hakimiyyəti məsələlərini yeni bir şəkildə düşünməyin təməli oldu.

Ümumiyyətlə, demokratik idarəetmənin iki növü var: birbaşa, xalqın dövlət qərarlarında birbaşa iştirakını nəzərdə tutan və nümayəndəlik, vətəndaşların öz nümayəndələri vasitəsi ilə hakimiyyət səlahiyyətini həyata keçirdikləri. Lakin, hətta bu sonuncuda da birbaşa iştirak mexanizmləri ola bilər, məsələn, moratorium və s.

Təlimat

Səhvın düzəldilməsi (№19)

Tapşırıqda bir mövzu ilə əlaqədar iki mətn verilmişdir. Hər iki mətndə faktik səhvlər vardır. Sizin vəzifəniz mətnləri təhlil etmək, səhvləri aşkar etmək və əvvəlcədən verilmiş sxemlə müəyyən edilmiş meyarlarla mətnləri qiymətləndirməkdir. Qiyməti cavablar vərəqindəki müvafiq yerə yazın. Xalların maksimal miqdarı tapşırıqlar boyunca göstərilmişdir.

19. (6) Tapşırıqda „insan hüquqları” ilə bağlı iki mətn verilibdir. Mətnlərdə faktiki səhvlər ola bilər. Mətnləri oxuyun, məzmununu təhlil edin və təklif olunan meyalara uyğun olaraq qiymətləndirin.

I Mətn:

Müasir cəmiyyətdə hər bir insanın özünü realizasiya etməsinə kömək edən hüquqları vardır. Dövlət hər bir insanın hüquq normaları ilə müəyyən edilmiş hüquqlarına hörmət etməyə və onları qorumağa borcludur.

İnsan hüquqları ümumidir, bu o deməkdir ki, onlar bütün dünyada hər bir insana eyni şəkildə tətbiq olunur. Bir insanın doğuşdan sahib olduğu hüquqlarını itirmək, əlindən almaq və ya qüvvədə olumasını dayandırmaq qeyri mümkündür, çünki onlara sahib olmaq üçün insan olmaq da kifayətdir. Bu, qeyd olunan hüquqların toxunulmazlığı prinsipinə işarə edir.

Xronoloji təsnifata görə insan hüquqlarının üç nəslə ayırılmalıdır, bunlardan birincisi insanın mülki və siyasi hüquqlarıdır. Bu nəsilə insan həyatına, ləyaqətinə və şərəfinə toxunulmazlıq hüquqları və söz azadlığı daxildir; Beynəlxalq səviyyədə BMT tərəfindən qəbul edilən bir sıra konvensiyalar insan hüquqlarının qorunmasına xidmət edir. Məsələn, 1979-cu ildə qadınlara qarşı diskriminasiyanın bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında konvensiya, 1948-ci ildə isə irqi diskriminasiyanın bütün formalarının aradan qaldırılması haqqında beynəlxalq konvensiya qəbul edildi.

II Mətn:

Demokratik dövlətlərdə insanın özünü realizasiyası üçün insan hüquqlarının qorunması lazımdır. Dövlət məcburdur ki, hər bir insanın hüquqlarına hörmət etsin və onların həyata keçirilməsinə görə hüquqi məsuliyyət götürsün.

İnsan hüquqlarının təsnifatı üçün onların xronoloji olaraq üç nəslə bölünməsi qəbul edilib. Birinci nəsil hüquqlarına səsvermə hüququ, ədalətli məhkəmə hüququ, şəxsi həyatın toxunulmazlığı və sair kimi mülki-siyasi hüquqlar daxildir. İkinci nəslin hüquqları isə kollektiv xarakterlidir və onun əsasını həmrəylik ideyası təşkil edir.

İnsan hüquqları universal xarakter daşıyır və eyni zamanda bir-birindən asılıdır, bu o deməkdir ki, bütün hüquqlar birlikdə sistemin tarazlığına və onların həyata keçirilməsinin mümkünlüyünə səbəb olur. İnsan hüquqlarının ayrılmaz olduğunu da qeyd etmək lazımdır.

Dövlətlər bir-biri ilə əməkdaşlıq əsasında konvensiyalar qəbul edirlər, bunun əsasında konvensiya ilə nəzərə alınmış hüquqları qorumaq öhdəliyi götürülür. Məsələn, beynəlxalq səviyyədə 1966-cı ildə Birləşmiş Millətlər Təşkilatı Uşaq Hüquqları Konvensiyasını qəbul etdi. Bunun əsasında bütün ölkələr hörmət etmək və diskriminasiya etmədən onların yurisdiksiyası altında olan bütün uşaqların, konvensiya ilə nəzərə alınan, bütün hüquqlarını təmin etmək öhdəliyini götürdü.

Qiymətləndirmə sxemi ilə tanış olun və hər iki mətni verilmiş meyarlar ilə qiymətləndirin. Müvafiq xalı qiymətləndirmə sxeminin hər bir meyarı üçün ayrı-ayrı yazın:

	I. Meyarlar	II. Maksimal xal	III. Xalların verilmə prinsipi
A.	İnsan üquqları nəsilləri	3	Hər bir düzgün <u>tərif edilən</u> hüquqlar nəsili- 1 xal
B.	İnsan hüquqları prinsipləri	3	Hər bir düzgün <u>adlandırılan</u> və <u>izah edilən</u> prinsip- 1 xal
C.	İnsan haqları haqqında BMT-nin əsas konvensiyaları	4	Hər bir düzgün <u>adlandırılan</u> və <u>tarixləndirilən</u> konvesniya- 1 xal

Verdiyiniz xalları cavablar vərəqindəki cədvələ yazın:

		A	B	C
19.1	I mətnin qiymətləndirilməsi			
19.2	II mətnin qiymətləndirilməsi			

I Mətnə qayıtmaq

II Mətnə qayıtmaq

Təlimat

Açıq sonluqlu tapşırıq (№20, 21.2, 21.3, 22, 23, 24, 25.4-25.7)

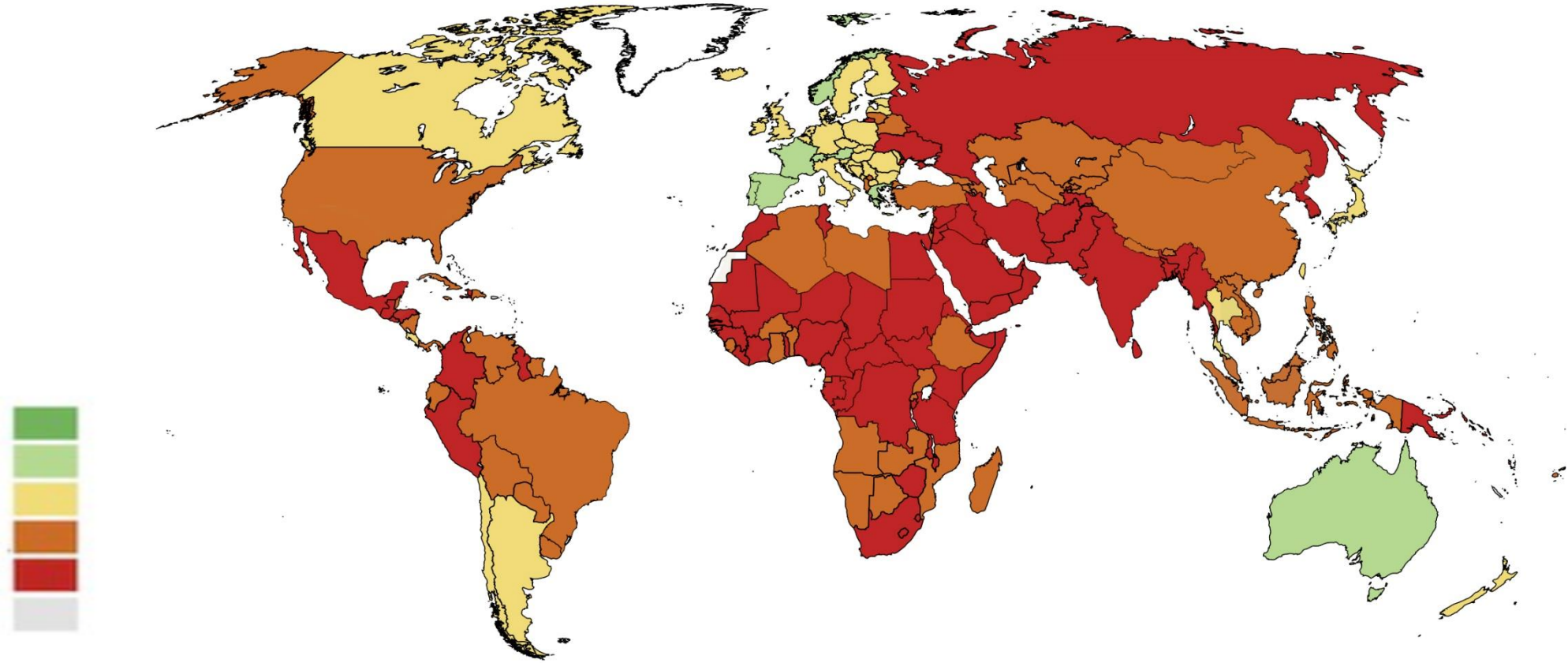
Tapşırıqda ehtimal edilən cavablar olmayan sual verilmişdir. Tapşırığın şərtini və sualı diqqətlə oxuyun.

Cavab suala adekvat və konkret olmalıdır. Cavabı cavablar vərəqindəki müvafiq yerə yazın. Xalların maksimal miqdarı hər tapşırıq boyunca göstərilmişdir.

20. (4) Sxem beynəlxalq təşkilatlar haqqında məlumatı natamam əks etdirir. Sxemin boş hücrələrini doldurun:

Beynəlxalq təşkilat	Yaranma ili	Baş Qərargahı	Qeyd olunan təşkilatda Gürcüstanın statusu
Birləşmiş Millətlər Təşkilatı	20.1	Nyu-York	1992-ci ildən üzvüdür
20.2	1949	Brüssel	Üzvü deyil
Avropa Şurası	1949	20.3	1999-cu ildən üzvüdür
Avrasiya İqtisadi Birliyi	2015	Moskva	20.4

21. (3) 2019-cu ilin göstəricilərini əks edən dünya xəritəsi verilibdir. Xəritənin təhlili əsasında suallara cavab verin:

21.1 Verilən xəritə nəyi göstərir?

- ა) Qadınların fiziki təhlükəsizliyini;
- ბ) İnsanın inkişafının indeksini;
- გ) Məhkəmənin azadlığını;
- დ) Alkoqol istifadəsini.

21.2 Xəritəyə görə, post-Sovet məkanından ən pis vəziyyətin mövcud olduğu iki ölkənin adını çəkin.

21.3 Xəritə göstəricilərindən istifadə edərək Gürcüstanda nə vəziyyət olduğunu müəyyənləşdirin və bu hadisəyə səbəb olan səbəblər haqqında müzakirə edin.

22. (5) Tapşırıqda məktəb layihəsinin məqsədinin, vəzifələrinin və həyata keçirilmə yollarının natamam variantı verilmişdir. Məktəb layihəsinin verilən hissəsinin başa çatmış forma alması üçün tapşırıqları aşağıdakı ardıcılıqla yerinə yetirin:

I. Cədvəldə verilmiş həyata keçirmə yollarının siyahısından irəli gələrək I vəzifələri müəyyən edin və yazın; *(Tapşırıq 22.2)*

II. Həyata keçirmənin üç müxtəlif yolunu yazın, hansı ki sizin fikrinizcə, cədvəldə verilən II vəzifələrinin yerinə yetirilməsinə təkan verir; *(Tapşırıq 22.3)*

III. Layihənin məqsədini müəyyən edin və yazın, hansınaki nail olmaq layihənin vəzifələrindən və onların həyata keçirilmə yollarından irəli gələrək mümkündür. *(Tapşırıq 22.1)*

22.1	<u>Layihənin məqsədi:</u> (Layihənin məqsədini yazın, hansınaki nail olmaq verilən vəzifələrindən və həyata keçirilmə yollarından irəli gələrək mümkündür.)
22.2	<p><u>Layihənin I vəzifəsi:</u> (Birinci vəzifənin həyata keçirilmə yollarından irəli gələrək, konkret vəzifəni müəyyən edin və yazın.)</p> <p><u>Layihənin II vəzifəsi:</u> Şagirdlərdə qanunun aliliyi prinsipinə müsbət əhval-ruhiyyə formalaşdırmaq.</p>
22.3	<p><u>I vəzifənin həyata keçirilmə yolları:</u></p> <ul style="list-style-type: none"> a. <u>"İnsan ləyaqəti və insan hüquqları" mövzusunda mühazirə keçirmək;</u> b. <u>Yuxarı sinif şagirdləri arasında "Vətəndaş və dövlət" mövzusunda debatlar keçirmək;</u> c. <u>"Hüquqi dövlət prinsipləri" mövzusunda şagirdlər konfransının təşkili.</u> <p><u>II vəzifənin həyata keçirilmə yolları:</u> (Verilmiş vəzifənin həyata keçirilməsinin üç müxtəlif yolunu yazın.)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. 2. 3.

23. 1907-ci ildə nəşr olunan Fransız jurnalının üz qabığındakı illüstrasiyanı nəzərdən keçirin və suallara cavab verin:

23.1 Şəkilə məktəblə əlaqəli hansı hadisənin təsvir olunduğunu yazın və onu izah edin.

23.2 Bu hadisəyə qarşı çıxan bir argument gətirin.

23.3 Bənzər növ hadisənin Gürcüstan üçün nə dərəcədə aktual olduğunu və qanunvericiliyin bunun tənzimlənməsində hansı rol oynadığını müzakirə edin.

24. (5) Mətnlə tanış olun və tapşırığı aşağıda verilmiş göstərişlərə müvafiq olaraq yerinə yetirin:

"Başqalarına fayda verə biləcək bir çox müsbət hərəkətlər var, hansılarının ki yerinə yetirilməsi üçün ola bilsin insanı ədalətli olaraq məcbur etsinlər: məhkəmə iclasında ifadə vermək bu cürdür; İctimai təhlükəsizliyə və ya himayəsindən istifadə etdiyi cəmiyyətin maraqları üçün zəruri hər hansı digər ümumi işə töhfə vermək; Bundan əlavə, həmdaşının həyatını xilas etmək və ya qorumasız, zəifə qarşı pis davranışın qarşısının alınmasına müdaxilə etmək kimi fərdi dəstəyin müəyyən hərəkətlərini yerinə yetirmək; İnsandan vəzifəsi olan işləri görmədiyi üçün cəmiyyət qarşısında, ədalətli olaraq, cavab tələb edə bilərik. İnsan başqalarına nəinki hərəkətləri ilə, həm də hərəkətsizliyi ilə şər gətirə bilər; Hər iki halda da onlara vermiş ziyana görə ondan cavab tələb etmək ədalətlidir."

Azadlıq haqqında, Con Stüart Mill, 1806-1873 illər

24.1 Mətnin əsasında bir diskussiya mövzusu müəyyənləşdirin və adlandırın. Sizin seçdiyiniz diskussiya mövzusunun verilmiş mətn ilə uyğunluğu və aktuallığı haqqında müzakirə edin.

24.2 A. Diskussiya zamanı orataya çıxan mövqeyi müdafiə etmək üçün iki arqument gətirin.

B. Diskussiya zamanı ortaya çıxan mövqeyi inkar etmək üçün iki arqument gətirin.

(Hər bir arqument tam müstəqil fikirin daşıyıcısı olmalıdır)

25. (8) Verilən mənbələri təhlil edin və suallara cavab verin:**Mənbə N1**

"Qarşılıqlı asılılıq müasir dünyanın bir xüsusiyyətidir: xüsusən də iqtisadi sahədə, müxtəlif qiymətlər arasında, müxtəlif industriya arasında, müxtəlif ölkələr arasında; İqtisadi, mədəni və xeyriyyəçilik fəaliyyətləri arasında daha geniş bir cəmiyyətdə; Cəmiyyətin quruluşunda - iqtisadi və siyasi quruluşlar arasında, iqtisadi və siyasi azadlıqlar arasında. Beynəlxalq aləmdə belə iqtisadi sazişlər siyasi sazişlərlə kəsişir. Beynəlxalq sərbəst ticarət mədəniyyət və institusiyalar ilə fərqlənən millətlər arasında ahəngdar münasibətlər yaradır, necə ki sərbəst ticarət, ölkənin daxilində bir birlərindən inanclar, əhvallarla və maraqlarla fərqlənən fərdlər arasında ahəngdar münasibətlər yaradır. Sərbəst ticarət dünyasında, necə ki sərbəst ticarəti olan hər bir ölkədə olduğu kimi, sazişlər fərdi vahidlar – şəxslər, biznes müəssisələri, xeyriyyə təşkilatları - arasında bağlanır. Hər hansı bir sazişin baş verməsi üçün lazımlı şərtlər, sazişdə iştirak edən bütün tərəflərlə razılaşdırılıbdır. Bütün tərəflər qazanclı qalacaqlarını bilməmiş, bir saziş baş verə bilməz. Nəticədə bir çox tərəfin maraqlarının harmonizasiyası olur. Qayda konflikt deyil, əməkdaşlıqdır."

Milton Fridmen "Seçmək üçün azadlıq", 1980-ci il.

Mənbə N2

"Bizim nəsilimiz şəxsi mülkiyyətə əsaslanan quruluş azadlığın ən vacib qarantı olduğunu unutdu. Bu isə belədir yalnız ona görə ki, istehsal vasitələrinin idarəsi bir çox müstəqil fəaliyyət göstərən, necə hərəkət etmələrini özləri qərar verə bilən, rəqib insanlar arasında bölüşdürülüb. İstehsal vasitələri yalnız birinin əlində olduqda, bu bir "cəmiyyət" də olsa, necə ki vahid bütövlük və ya diktator, hər kim olarsa olsun bu nəzarəti həyata keçirən, onun bizdə tam səlahiyyəti var. İqtisadi səlahiyyət adlandırılan şey fərdi şəxslərin əlində də zorakılıq vasitəsi ola bilər, lakin o heç vaxt insanın bütün yaşayışına yayıla bilməyəcəkdir. Lakin iqtisadi səlahiyyət siyasi səlahiyyətin bir növ silahı kimi mərkəzləşdirildikdə, köləlikdən çətin fərqlənən münasibət yaradır. "

Fridrix fon Hayek "Köləlik yolu", 1944-cü il.

Mənbə N3

“Dövlətin müəyyən məsələlərə müdaxiləsi rəqabətin müsbət nəticələrinin istifadəsinə mane olmur. Məsələn, iş saatlarını müəyyən etmək və bəzi sanitariya normalarını təyin etmək, məişət təmininin çoxşaxəli böyüyən sisteminin qurulması, ola bilsin, rəqabət qaydalarını qorumağa tam uyğun olsun. Ancaq rəqabət quruluşunun həyata keçirilə bilinmədiyi sahələr də var. Məsələn, meşələri doğramanın zərərli nəticələri və ya sənaye emissiyaları ilə əlaqəli amillər yalnız şəxsi mülkiyyətçinin hüquqlarının müzakirəsi ilə əhatə edilə bilməz. Lakin rəqabətin mükəmməl olmadığı yerlərdə qaydalarından istifadə etməliyik, lakin bu o demək deyil ki, rəqabəti işə salmağın mümkün olduğu yerdə onu bastırmaq lazımdır. Hökumət fəaliyyəti üçün geniş və şübhəsiz bir arenanı təmin etmək üçün elə bir şəraitlər yaratmaq lazımdır ki, rəqabəti mümkün qədər nəticəli etsin və saxtakarlığın, fırıldaqçılığın və monopoliyanın qarşısını alsın.

Fridrix fon Hayek “Köləlik yolu”, 1944-cü il.

25.1 Milton Fridmanın mətninə əsasən:

- ə) Siyasət və iqtisadiyyat sahələri bir-birindən bölünmüş sahələrdir;
- ə) Əgər tərəflər bir-birlərindən inanclarına, əhvallarına və maraqlarına görə fərqlənirlərsə, o zaman iqtisadi münasibətlərdə saziş bağlamaq qeyri mümkündür;
- ğ) Dövlətlərin iqtisadi maraqlarının kəsişdiyi beynəlxalq ticarətdə münaqişə qaçılmazdır;
- ç) Sərbəst ticarət həm ölkə daxilində, həm də müxtəlif ölkələr arasında kooperasiyaya təkan verir.

25.2 N2 Mənbəyə əsasən:

- ə) Mərkəzləşdirilmiş iqtisadi sistem siyasi güc vasitəsidir, hansıki insan azadlığına təhlükə yaradır;
- ð) İqtisadi fəaliyyət riskli olduğundan dövlətin ona nəzarət etməsi daha yaxşıdır;
- ç) İnsanlar bir yerdə yaşadıkları və ümumi bir məqsəd uğrunda səy göstərdikləri üçün əhəmiyyəti yoxdur - onlar hamısı fərdi olaraq iqtisadi fəaliyyətlərə qoşulublar və yaxud bunu dövlət həyata keçirir;
- ç) Ölkədə diktaturanın qurulmaması üçün istehsal vasitələrinə ayrı-ayrı vətəndaşların əvəzinə bütün cəmiyyət bir birlik olaraq sahib olmalıdır.

25.3 N3 Mənbəyə əsasən:

- ⸈) Dövlətin əsas vəzifəsi, iqtisadiyyatın böyüməsini təmin etmək üçün, şəxsi mülkiyyətçilərin hüquqlarını qorumaqdır;
- ⸉) Mükəmməl rəqabət yaratmaq üçün dövlət ümumi mülkiyyət üzərində nəzarəti qura bilməlidir;
- ⸐) Rəqabət qaydalarını pozmadan dövlət bəzi iqtisadi fəaliyyətlərə qismən nəzarət edə bilər;
- ⸑) Meşələri doğramaq və ya sənaye emissiyaları kimi problemlə məsələlərə sinə gəlmək daha effektiv həll oluna bilər, əgər şəxsi mülkiyyətçilər buna qayğı göstərsələr.

- 25.4** N3 Mənbədə Hayek rəqabətin vacibliyindən danışır. Ölkə iqtisadiyyatında rəqabəti müşayiət edən iki müsbət hadisənin adını çəkin.
- 25.5** Necə fikirləşirsiniz, iqtisadi səlahiyyətin mərkəzləşdirilməsi “köləliyə” bənzər münasibətlərinin yaranmasına niyə səbəb ola bilər?
- 25.6** Dövlət, vətəndaşların iqtisadi fəaliyyətlərini ümumiyyətlə tənzimləməsə hansı mənfi nəticələr baş verə bilər?
- 25.7** Gürcüstanın yaxın keçmişini nəzərə alaraq, beynəlxalq ticarət hansı siyasi-iqtisadi risklərlə əlaqəlidir? Bu risklərin idarə yollarından birini müzakirə edin.